

**ТРУДОВЕ НА ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
"СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ"**

Том 34, кн. 2

ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

2004

**TRAVAUX DE L'UNIVERSITÉ "ST. ST. CYRILLE ET MÉTHODE"
DE V. TIRNOVO**

Tome 34, livre 2

FACULTÉ DE PHILOLOGIE

2004

**VII научна конференция на тема Проблеми на българската разговорна реч
11-12 юни 2004 г., Велико Търново**

**ЧОВЕКЪТ И ЧОВЕШКИЯТ ЖИВОТ,
ПРЕДСТАВЕНИ ОТ БЪЛГАРСКИТЕ РАЗГОВОРНИ
ЗООФРАЗЕОЛОГИЗМИ
СОБРАЗНА КОМПОНЕНТА "КУЧЕ", "ПСЕ"**

Върбан Въртов

Велико Търново, 2004, V. Tirnovo

1. Лингвистичният интерес към разговорната фразеология

Фразеологията на българския език е може би единствената от системите му, в която народноразговорното и книжовноразговорното начало не само са съдбовно преплетени, но и взаимно се преливат, тъй като черпят образна енергия от едни и същи извори. Разговорните фразеологизми са се превърнали в толкова обичайно изразно средство на речта ни, че ги приемаме като нещо естествено присъщо ѝ. Затова никак не е учудващо, че у изследвачите на разговорния език те обикновено не предизвикват специално внимание.

Закономерни образно-изкази образувания в речевата практика, ФЕ са най-ярките езикови свидетелства за духовно пресътворения свят на конкретното човешко общество. В тях е заключена ценна образно-понятийна информация за живота, културата, бита, интелектуалните постижения на съответния народ, за това как човекът е възприемал света, в който живее, как е протичало познанието му, как се формирал познавателният му опит и прагматичният му подход не само за реалитите в този свят, но и как е опознавал самия себе си, как е осъзнавал ролята и мястото си в този свят. ФЕ в по-голяма степен отколкото останалите езикови единици съдържат ментална информация от различни епохи, поднесена в образно-експресивна форма.

Човек подхожда към света прагматично, от гледна точка на усвояването му, за да си осигури съществуването, развитието и утвърждаването в него, т.е. самата природа на човека му е предопределила оценъчен подход към действителността. Езикът, дълбоко антропоцентричен в същността си, отразява света в неговата очовеченост, но в същото време той разполага с много богати средства за описание, характеристика и оценка на самия човек с неантропологичен подход. Важен дял сред тях се пада на езиковите средства, основаващи се на зооцентричността. Към езиковите универсалии може да се отнесе използването на образи от обичайния животински свят за характеризиране на човека и човешкия свят, като в зоометафорите преобладава отрицателната оценъчната конотация¹.

2. Спецификата на зоофразеологизмите като изразни единици

Особено интересно е да се проследи оценъчно-квалификативният подход на човека към самия себе си във ФЕ със зооморфна основа. По принцип зоофразеологизмите се основават на метафорична образност, като за оценяване на човека в неговата личностна, поведенческа, действена и социална характеристика се привличат традиционно установилите се в културата на обществото асоциации за поведението на животните. Ето защо в тях се откриват много съществени национални различия, обусловени от специфично сложилите се условия на живот на съответния народ в своеобразното животинско обкръжение и исторически формиралата се култура на отношение към представителите на отделните животински видове.

3. Разговорните зоофразеологизми с компонентна куче, псе в българския език откъм културна информативност и произход

Тук ще направим опит да хвърлим светлина върху осъществената оценъчно-квалификативна характеристика на българина в разговорните зооморфни фразеологизми с компонента „куче“, „псе“, с които той е характеризирал себе си с личностните, социалните, поведенческите, нравствените, емоционалните, естетическите, физическите и другите си качества, а също така и своя живот чрез сравняването с представители на животинския свят.

В българския език зооморфните ФЕ с компонента „куче“, „псе“ са над 150 единици², които имат изцяло разговорен характер и част от тях са твърде често използвано изразно средство в живото разговорно общуване. Интересно е да се отбележи, че приблизително същото количество ФЕ с компонент куче има и във френски (Назарян, 284). Седмични изключения обаче българските ФЕ с тези компоненти не са бивали обект на специализиран лингвистичен интерес, макар че съдържат ценна ментална, митологемна и общокултурна информация.

Към прабългарската митология например отвеждат образните корени на фразеологизма *коля кучето*, представен в двутомния Фразеологичен речник (ФРБЕ, Т. I, с. 535–536) със значение ‘пълн, всевластен господар съм аз, за всичко се слуша и изпълнява моята воля, командвам аз; от мен зависи всичко.’ с примери от творчеството на А.

Каралийчев, Ем. Станев, Й. Вълчев. П. Радева го открива и у З. Стоянов в езика на "Записки по българските въстания (Радева, с.175, 178). З. Стоянов пише: "Седнал съм да питам с добро тоя царски душманин, да ме лъже и се подиграва, когато имам на ръката си ферман като вратата. Това каза той и се приближи до свецата, извади от джобовите си едно писмо, писано на турски език. Покани ме да го чета, но като отговорих, че съм неграмотен, подаде това писмо на ходжата, който прочете горе-долу следващото: че командир-паша дава на бинбаши Хасан ага това писмо, който има право да коли всичките комити, които би се появили в околността на Балкана, без да е отговорен някому" (с. 490) и по нататък "Казах, че Хасан ага **колеше кучето в Троян**." (с. 492). Този израз се съдържа и в пословицата "Той коли кучето" (БНТ, с. 441) в смисъл 'заповядва, има по-голямо влияние'. Интересно свидетелство за употребата и значението на фразеологизма откриваме у Й. Вълчев в книгата му "Родихме се змейове" (1995), в разказа "Обряд": "Баща ми и майка ми се скараха – не разбирам за какво. По едно време татко рече: – **Аз коля кучето в тази къща**, какво повече! А пък майка веднага му отговори: – Не давам да ми се покори косатника!" (с.12) ... "Само се един път куче вдава кол да го колят, жертва да прави – кога го цар разповика, кога го цар разпомамва. И кога се куче заколи, в него е писмо гудено и по писмото се знае каква ще бъде войната, каква ще бъде съдбата. С куче се служба отслужва, само то вярно си казва." (с.122).

Прабългарската митологична основа на фразеологизма е добре аргументирана от Т. Балкански, който отбелязва "Възможно е днешният фразеологизъм **коля кучето** да е от прабългарски израз със значение 'аз, ханът, имам право да заколя кучето', което ще да е значело, че кучето се е колело от легитимна личност." (Балкански, с. 412), но най-рано прабългарският произход на израза бива доловен от К. Иречек (Иречек, с. 93). За прабългарите кучето е било свещено култово животно, при важни обреди е имало обичай да се колят кучета чрез разсичане, като жертвоприношението се извършвало от хана или от жреца. Очевидно е, че изображенията на куче в Мадарския релеф и в рисунките-графити от Плиска и Преслав никак не са случайни, а са отражение на една от важните митологеме на номадските тюрки, приемащи кучето и вълка за свои тотемни прадеди (Стойнев, 103)³.

Струва ми се обаче, че освен посоченият от Т. Балкански път за получаването на варианта *беся кучето* – като следствие от смесването на фразеологизмите *коля кучето* и *той коли, той беси* 'той заповядва,

има по-голяма власт, може всичко да направи, от него зависи' – може да се предположи и друг, напр. следният: с течение на времето, когато култовата митологема е престанала да бъде ясна за езиковото съзнание на българите се е появил закономерно вариантът с *беся*, а от свързването на двата варианта може да се предполага, че се е породил фразеологизъм *той коли, той беси* <кучето>, от който е компресираният днешен израз *той коли, той беси*.

Друга древна група зоофразеологизми с компонента "куче", "псе" имат митологемна образност, свързана с библейската християнска книжнина, през която минава тяхното утвърждаване в българския език. В библейските текстове *кучето* носи прагматичната оценъчност на евреите, за които то е едно от най-нечистите животни, на което е отреждана единствено ролята на пазач на двора или стадото. В библейските текстове *кучето* най-често е символ на **нищожество и презрение**. В книгата си "*Библията в езика ни*" съм извел 9 ФЕ, които имат първообрази в библейските текстове, като само 2 от тях са представени във фразеологичните ни речници: *вия като псе; връщам се като куче (псе) на блъвоца си; давам светията на псетата; <и куче> езика си няма да помръдне; като куче на верига (синджир); пазете се от псетата; по-добре живо куче, отколкото мъртъв лъв; псетата да ядат някого; хващам куче за опашката* (Вџтов, с. 335-337).

Кучето е било винаги неотменен спътник на българина в трудния му живот. На него е разчитал той като защитник на стопанството и имуществото си, то го е придружавало в тежката му полска работа, с него е делил хляба си, било му е най-добър помощник в лова, благославял го е, когато е спасявало живота му в трудни ситуации, но е и изкарвал гнева си върху него, когато не е имало на кого друг да го стовари и т.н.

4. Разговорните зоофразеологизми с компонентна *куче, псе* в българския език откъм прагматико-квалификационните им отнесености

Двата прагматични подхода към *кучето* – прабългарският и библейско-християнският – определят до голяма степен и оценъчния заряд на българските зоофразеологизми, чрез които се характеризира човекът и неговият свят. В тези ФЕ битово-философски е осмислен богатият житейски опит и познания, които българинът е натрупал през

многовековното си съжителстване с *кучето* – за генетичната му връзка с *вълка*, за начина му на живот, за храненето му, за боледуванията му, за отношението му към другия домашен конкурент *котката*, за реакциите и поведението му, за привързаността му към стопанина, за привичките му и т.н. Чрез образа на *кучето* и на *неговия живот* българинът е постигнал ярки експресивно-образни характеристики на лошото и доброто у себе си и в своя живот, придал е видимост, нагледност, осезаемост и на най-отвлечените си житейски прозрения за себе си и за своя живот. Затова отрицателната и положителната оценъчност понякога съжителстват във ФЕ, макар че определено доминират отрицателните характеристики.

Чрез концепта *куче*, *псе* с ФЕ в българската разговорна реч човекът и човешкият живот метафорично са характеризирани от всички социално значими аспекти. ФЕ, с които човекът оценъчно се характеризира откъм свойствени му качества чрез изведена съпоставка с концепта *куче*, се основават на приписвани на *кучето* човешки качества от различно естество.

4.1. Физически характеристики. ФЕ, с които се правят оценъчни характеристики на човека или на нещата откъм техния външен вид чрез сравнение с *кучето*, се основават на сравнения с:

а) **характерния начин, по който кучето напада или се храни** – чрез *ръфане, дърпане, пакъсване, нахапване*: *не са ме дърпали кучетата* ‘бива ме, хубав съм, привлекателен съм’; *сякаш го кучетата дърпали* ‘за човек – много (е) сух, мършав’;

б) **непретенциозността на кучето към храната: и кучетата не ме ядат** ‘никак не ме бива, не струвам’; *куче да биеш с него* ‘обикновено за некачествен хранителен продукт – много твърд’

в) **безразборността при размножаването на кучетата: куче марка (Пренебр.)** ‘за изделие – с ниско качество или с неизвестен производител, произход’;

г) **реакцията на кучето да лае по нещо или някой, който го плаши, физическо проявление на умора, изтощеност, обезсиленост и оздравяване: кучета да лаят по някого или нещо** ‘за нещо много лошо, грозно’; *кога излезе на пътя, кучетата ще тръгнат след него (Пренебр.)* ‘за човек, който се капе, когато яде’; *изплавих езика като бясно куче* ‘много се изморих от бърз вървеж’; *ходя като недоубито куче; като пребито куче (псе)* ‘едва, с последни сили, влача се, ходя’; *като на куче (псе)* ‘(обикн. за рана) много лесно, много бързо’;

д) суровия начин на живот на кучето (за характеризиране на много студено време или лоши условия): *кучета <та> ме дърпат* ‘студено ми е’; *куче и котка ще спят (ще пеят) заедно*; *псе и котка бяха там* ‘много е студено, настъпил е голям студ, мраз’; *и куче да вържеши някъде, ще пукне (няма да стои)* ‘много лоши условия’;

4.2. Характеристики от социално естество:

а) **Всевластност:** *коля кучето; беся кучето* ‘пълнен, всевластен господар съм аз, за всичко се слуша и изпълнява моята воля, командвам аз; от мен зависи всичко’.

б) **Преданост, вяност:** *като куче* ‘в съчетание с *верен* – много верен, предан’; *вярно куче на някого (Разг. Пренебр.)* ‘човек, който е крайно предан на някого и му се подчинява за всичко, изпълнява всичките му заповеди’.

в) **Опитност:** *старо куче съм* ‘изпитан съм, обигран съм, много съм опитен’; *кога се село засели, кога ли псета лавнаха (Подигр.)* ‘за човек, който отскоро е придобил нещо, а се големее, възгордял се е, като че ли го има много отдавна, като че ли е много опитен, обигран’.

г) **Бедност, сиромашия, недоимък:** *нямам ни куче, ни котка* ‘много съм беден’; *няма за що куче да го хване* ‘голям сиромаш е, голтак е’; *куче ме влачи* ‘не ме бива никак, западнал съм, осиромашал съм’; *и кучетата вар не лижат (ядат) някъде* ‘голяма сиромашия, бедност е някъде’; *на три кучета един пачи крак* ‘употребява се, когато за малко нещо мнозина претендират и трябва да се раздели на всички’; *и на кучетата (псетата) съм заборчнял* ‘потънал съм в дългове’; *живея като куче под стряха* ‘бездомен съм, нямам дом, семейство’.

д) **В голяма наличност, в изобилие, в голямо разпространение:** *имам пари като у куче червеи* ‘много съм богат’; *като в (у) <умряло> куче червеи (имам нещо)* ‘много, в много голямо количество (имам)’; *като кучета (псета) <на> умрял кон (на мърша)* ‘в голямо количество и в надпревара, с голямо настървение, алчно’; *като куче* ‘с глагол – означава много голяма, крайна степен на изява на действието или състоянието, изразено с глагола (*страдах като куче, гладувах като куче, студувам като куче* и т.н.)’; *като куче на Заговезни (Ирон.)* ‘много, до насита’; *като куче във фасул (коприва) (Ирон.)* ‘много се надувам, гордея се’; *на куче да замахнеш (хвърлиш) ще удариш някого* ‘за подчертаване, че някой или нещо (изразено със следващото съществително) е в много голямо количество, много често се среща’; *да хвър-*

лиш камък, ще удариш куче 'за подчертаване, че лошите хора са станали много и често се срещат'; и на кучето под опашката, има го (ще го видиш) (Неодобр.) 'много често, непрекъснато, навсякъде (го има)'; не виждам бяло куче 'мъртвопиян съм'; на кучето под опашката 'на лошо, много затънтено място'.

е) Неблагодарност и безотговорност: *храни куче да те лае* 'употребява се за човек, на който си вършил добрини, а той се отплаща с неблагодарност'; *обули кучето в цървули, то си изляо краката* 'за човек, който има нещо хубаво, но се самозабравя, става нахален и разваля всичко, което има'; *куче влаци, <диря няма>* 'за някакво провинение, за което не се търси отговорност, което остава ненаказано'; *отърсвам се като куче от (роса) паздер* (Неодобр.) 'оправдавам се лесно'.

4.3. Характеристики от нравствено и психологическо естество:

а) Гузност, виновност, приспособимост: *мигам (премигам) като куче във воденица (лапавица)* 'гледам виновно или смутено и не възразявам, когато ме корят за нещо или ме изобличават'; *<кучето> скача според тоягата* 'нагаждам се според изискванията, които ми се предявяват'.

б) Нерешителност: *мисля като куче на Великден* 'много умувам, нерешителен съм'; и *кучето <да е> сито, и питата <да е> цяла* 'употребява се, когато някой иска да задоволи едновременно противоречиви, взаимно изключващи се интереси'.

в) Заядливост, лошашина, дразнене, ядосване, отплата за злина: *като кучета <през плет>* 'много се заяждаме, ядем се'; и *куче (и псе) и човек* 'човек, който се проявява и като лош, заядлив и като добър, отзивчив, човечен'; *с куче в чувал влизал ли си* 'употребява се за лош човек, с когото никой не може да се справи'; *мукоапица куче* 'мълчалив, но зъл, проклет човек'; *бягаме от кучета, налитаме на вълци* (Ирон.) 'сполетява ни по-голямо зло от това, което очаквахме'; *дърпам кучето за опашката* 'дразня, ядосвам, предизвиквам някого'; *залаяли са ме кучетата* 'ядосвам се'; *което куче ме е залаяло (ухапало), все е побесняло* 'употребява се като отговор на неправилно нападат или засегнат от някого човек към онзи, който го е нападнал, засегнал, че ще си изпати за нападението или стореното'; *да спи куче под камък* 'да не се разправя, да се премълчи нещо, което е лошо за някого'.

г) Уплаха, страх: *забърквам се (сбърквам се, обърквам се, смайвам се) като куче в небрано лозе (в сливи, във воденица); гледам като*

куче на зрели сливи; *сбърквам се (обърквам се) като куче на бръв (мост)* 'извънредно много се изплашвам и не мога да намеря изход от неблагоприятното положение, в което съм изпаднал по моя вина (употребява се обикновено, когато някой е заловен при извършването на нещо нередно)'; *изплавих езика като бясно куче* 'уплаших се от нещо'.

д) Излишна предпазливост, придирчивост, мнителност: *още не видял вълка, вика кучетата (Ирон.)* 'употребява се, когато някой проявява излишна предпазливост'; *търся под куче копеле* 'проявявам преднамерено прекалена придирчивост към някого и с това искам да се зям с него'; *на едно куче викат (казват Караман (Шаро))* 'употребява се, когато някой се обажда, чувайки името си, или мисли, че нещо се казва по негов адрес, без това да го засяга или да се отнася за него'.

е) Нетърпеливост: *дърпали са ме гладни кучета* 'нетърпелив съм'.

ж) Грубост, безцеремонност, безмилостност: *хвърлям като на куче* 'давам на някого оскъдна храна и по груб начин, с пренебрежение'; *хвърлям някого на кучетата* 'безцеремонно изоставям някого, без да се интересувам какво ще стане с него'; *навирам (натикам) в кучи гъз някого (Грубо); навирам някого на псетата в гъза (Грубо)* 'нахокам жестоко някого'; *(изтребвам, избивам) като кучета* 'без жал, масово'.

4.4. Характеристики откъм поведенческо естество:

а) Неподатливост на промяна в навиците и поведението: *зарекло се куче да не гложди кокал (Ирон); зарекло се куче да не яде кокали (Ирон)* 'употребява се като израз на съмнение, недоверие към някого, който казва, че ще се откаже от нещо (обикн. лошо), което е присъщо, характерно за него'; *научило се куче да гложди кокали; научило се куче на бачия* 'за човек, който е свикнал да получава облаги отвсякъде'; *когато вълкът стане куче (Ирон.); когато бил вълка куче (Ирон.)* 'никога'.

б) Невъзприемчивост: *кое куче <ти> лае (Ирон.)* 'употребява се, когато някой пита за нещо, за което до момента му е говорено, обяснявано, а той не е слушал'; *когато тате и мама ме съдеха, аз гледах кучето, като се пощи* 'казва се за човек, когото мъмрят, а той не обръща внимание и върши каквото си знае'.

в) Мързеливост, безделничене, несполучливост: *като (колко-то) кучето (псето) на нивата* 'несполучливо, безуспешно, лошо, зле'; *казали (rekli) на кучето, а то на опашката си; накарали кучето на работа, а то опашката си* 'употребява се, когато хората карат някого

да свърши някаква работа, а той я прехвърля другиму'; *сърцето ми тръпне като на мъртво куче опашката* (Ирон.) 'съвсем не се разтревожих, не се развълнувах (обикн. когато са ми се карали)'; *мърдам като умряло куче опашка* 'извънредно бавен, муден или мързелив, ленив съм'; *скопявам кучета* (Пренебр.) 'нищо не върша, ходя, скитам без работа; бездействам, безделнича'; *хлътам като куче <по чуждите порти>* (Неодобр.) 'ходя без работа'.

г) **Неуместност: обаждам се като куче в ръженица** 'говоря без да ме питат, а само за да кажа нещо'; *що ще куче в черква* 'употребява се, за да се изрази учудване от нещо съвсем неуместно, нещо нередно'; *що ти прай кучето* 'употребява се, когато някой, след като е направил малка услуга на някого, постоянно го безпокои или иска от него услуги'; *на умряло куче нож вадя* (Ирон.) 'проявявам смелост, когато всъщност вече няма никаква опасност от някого'; *разлайвам кучетата* 'вдигам излишен шум около нещо'.

д) **Натякване: дорде не са викнали на едно куче "ха, бре"; дорде не са казали на едно куче, че е бясно** 'употребява се, когато постоянно се обвинява някой, че е виновен само защото веднъж вече се е провинил (без винаги да е у него вината)'.

е) **Нахалност, дързост: намерил съм село (стадо) без кучета <тръгнал съм без тояга>; нашел съм село без кучета (псета), пошел съм без тояга** 'станал съм дързък, превишил съм си правата'.

ж) **Станал съм много известен, станал съм за присмех: знаят ме и кучетата (псетата); запознали са ме и късните кучета (псета)** 'много съм известен'; *и на кучетата маскара* 'за присмех на всички'; *смеят ми се и кучетата* 'станал съм за смях, за посмешище на всички, опозорил съм се'.

з) **Пренебрежителност, презрителност: куче с куче (Грубо); кучето му с куче (Грубо); мръсно куче (Грубо); куча вярa (Грубо); невярно куче (Грубо); куче краставо (Грубо)** 'употребяват се за усиляване, за подчертаване на пренебрежение, пренебрежително, презрително и оскърбително отношение към някого'.

и) **За изразяване на укор, недоволство: <мене> кучета (псета) ме яли** '1. за себе си не се грижа, да става каквото ще с мене (понякога с отсянка на укор, възмущение към околните); 2. за изразяване на укор, недоволство от постъпките, поведението на някого'; *да ми ядат кучета главата* (Руг.) '1. във 2 и 3 л. – за изразяване на укор,

недоволство от постъпките, поведението на някого; 2. със следв. изреч. и съюз *ако* – за подчертано укоряване в нещо, изразено със следв. изречение¹.

5. Обобщение. В заключение може да се каже, че зоофразеологизмите с компонента *куче, псе*, използвани в разговорната реч, имат жива прагматично прозрачна метафорична образност и съдържат ярка експресивна оценъчност. Чрез тях се постига изразителна оценъчна характеристика на човека и неговия живот в най-важните проявления.

ЛИТЕРАТУРА

Балкански, 1983: Балкански, Т. За произхода на някои фразеологизми в историята на българския език. – Бълг. език, 1983, № 5.

БНТ: *Българско народно творчество*. Т. 12.

Въртов, 2002: Въртов, В. Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с Библейски произход. В. Търново, 2002.

Иречек, 1939: Иречек, К. История на българите. Поправки и добавки от самия автор. С., 1939.

Назарян, 1976: Назарян, А. Г. Фразеология современного французского языка. М., 1976.

Радева: Радева, П. Наблюдения върху лексиката на “Записки по българските въстания” – Трудове на ВТУ “Кирил и Методий”, В. Търново, 12, № 12, с. 147–194.

Стойнев, 1986: Стойнев, Ан. Светогледът на прабългарите. С., 1986.

ФРБЕ: Ничева, К., С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова. Фразеологичен речник на българския език. Т. 1. С., 1974.

БЕЛЕЖКИ

¹ Преобладаващата отрицателна конотация в езиковите единици със зоометафора И. В. Миронова обяснява с три причини: **първо**, в съзнанието на човека животинският свят, като част от непокорената природа, се свързва с определена опасност за човека; **второ**, с човешкия “комплекс за свръхпълноценност” спрямо животните, намиращи се на по-ниско еволюционно стъпало; **трето**, с това, че в антропонимичната лексика положителната оценка се осъзнава като норма, а отклоненията от нормата в света на човека получават отрицателна оценка и се вербализират със специална номинация, включително и чрез

зоолексика. (И. В. Миронова. Зоометафора в свете антропоцентричности языка (на материале английской лексики). – Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж, 2001, с.150).

² Анализираният фразеологичен материал е взет от речниците: Фразеологичен речник на българския език (автори: К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова). Т. 1. С., 1974; Т. 2. 1975 и Нов фразеологичен речник на българския език (К. Ничева). С., 1993.

³ Интересна посока на разсъждение се съдържа в посоченото поверие от Денисов, че чувашите, наследниците на волжките българи, за да се предпазят от зли духове, са имали обичай да заравят куче пред дома си (Денисов, с.88-89). Дали руският фразеологизъм *здесь зарыта собака*, за който се сочи, че е заимстван от немски, няма всъщност връзка с тази древна практика.